

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ НОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В статті розкриваються поняття духовно-моральних якостей соціального працівника і визначаються професійно-етичні норми соціальної роботи. Показано роль, яку відіграють духовно-моральні якості соціального працівника та роль етики в формуванні фахівця з соціальної роботи. Визначено професійні цінності соціальної роботи та їх вплив на роботу фахівця соціального закладу.

Ключові слова: етика; професійна етика; етичний кодекс соціальної роботи; духовні, моральні якості; професійні цінності соціальної роботи.

Постановка проблеми. Соціальна робота як вид специфічної діяльності має особливості, властивою тільки їй сукупністю цінностей і ідеалів, що склалися в процесі становлення норм і принципів поведінки спеціаліста. Соціальна робота, будучи спеціалізованою діяльністю, містить в собі протиріччя, специфічні та неповторні ситуації, вирішення яких проходить в самому процесі діяльності і які не рідко є предметом цієї діяльності. Через це, виникає необхідність в дотриманні особливих, а іноді і більш жорстким моральних принципів і норм. Тому етичні норми соціального обслуговування містять в собі основні вимоги та критерії поведінки і дії соціального фахівця, незважаючи на їх різноманітність є продиктовані специфічними умовами і змістом праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш відома декларація про цінності етики, якою керуються всі сучасні соціальні працівники, це «Кодекс етики Національної Асоціації соціальних працівників», прийнятий у США. Принципи, що містяться в Кодексі є як розпорядчими, так і забороняючими. За логікою наукового пізнання, «принцип» визначається як основна істина, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, світогляду і т. д. Великий вплив на формування етики соціальної роботи справили праці видатних психологів К. Юнга, Е. Фромма, А. Адлера. К. Юнг зазначав, що на цінності фокусуються почуття. Цінності можуть включати в себе погляди на те, що є гарним і що є поганим, що є правильним і що є неправильним, які протиставлені намаганням мислення діяти відповідно до логічних критеріїв. Професійні цінності соціальної роботи відображені в документі "Етика соціальної роботи: принципи і стандарти", який прийнято у липні 1994 р. в Коломбо (Шрі-Ланка) на загальних зборах Міжнародної федерації соціальних працівників. Документ складається з двох частин: "Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи" і "Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників", в яких проголошуються етичні принципи і стандарти соціальних працівників стосовно клієнтів і колег. Соціальні працівники повинні бути прихильними до принципів соціальної справедливості.

Соціальний працівник забор'язаний використовувати об'єктивну систему знань, умінь і навички для надання допомоги окремим людям, групам, громадам і суспільствам в їхньому розвитку, вирішенні індивідуально-суспільних конфліктів і подоланні їх наслідків.

Соціальна робота ґрунтується на відмовленні від дискримінації.

Отже, вона здійснюється незалежно від статі, віку, національності, віросповідання, мови, політичних переконань, статевої орієнтації.

Мета статті – ознайомлення з етичними нормами професійної роботи; виявлення професійно-етичних норм в соціальній роботі та методів їх застосування на практиці.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Професійна етика як сукупність стійких норм і правил, якими повинен керуватися працівник у своїй діяльності, виникла в далекій давнині, коли вона не могла бути окремою, відособленою галуззю знання. Перші етичні вимоги до дій фахівця можна зустріти в давньоєгипетському манускрипті «Настанови начальника міста й візира Птаххеттепа», датованому III тисячоліттям до нашої ери. [2]

У практиці повсякденної діяльності професійна етика являє собою сукупність норм поведінки фахівців. Норми професійної етики схильні до змін під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх по відношенню до професії факторів. Вони безпосередньо в кожен момент часу, впливають на поведінку фахівців, спонукаючи їх діяти певним чином. Основними завданнями професійної етики є вплив на свідомість фахівця з метою вдосконалення його як особистості і як професіонала та сприяння найбільш повному та ефективному вирішенню професійних завдань. У цілому ж професійна етика є додатком загальної, теоретичної етики до певних видів професійної діяльності.

Етика в соціальній роботі - не кінцевий продукт, а одна з невід'ємних складових повсякденної діяльності, поряд з теоретичним обґрунтуванням необхідності дій, законодавчо передбаченої можливістю діяти, визначенням найбільш ефективного шляху вирішення проблеми, його економічним забезпеченням і організацією виконання прийнятого рішення. Глибоке знання норм і принципів професійної етики, неухильне, творче застосування їх у повсякденній діяльності допомагає соціальному працівникові здійснювати співпрацю з клієнтами, їх близькими, колегами, представниками громадських, державних та недержавних організацій та установ. [7]

Найбільш відома декларація про цінності етики, якою керуються всі сучасні соціальні працівники, це «Кодекс етики Національної Асоціації соціальних працівників», прийнятий у США в 1997 р. Принципи, що містяться в Кодексі є як розпорядчими, так і забороняючими. За логікою наукового пізнання, «принцип» визначається як основна істина, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, світогляду і т. д. [3]

У Кодексі сформульовані принципи, що формують особистість соціального працівника, його специфічний підхід до оволодіння професією і принципи, що стосуються відносин з окремими людьми або групою. [11]

Діяльність соціального працівника орієнтована на людей з усіх верств суспільства, які представляють різні національні та етнічні освіти, культури, які мають будь-які фізичні або розумові недоліки, людей різних статей, сексуальних уподобань та віку. Він повинен це пам'ятати і поважати цінності своїх клієнтів. Те, що іноді може здатися соціальному працівнику відхиленням від норми, насправді, швидше за все є нормальним для клієнта. Облік цих різноманітних сприйнятих життя, терпимість по відношенню до них обумовлюють ефективність практичної соціальної роботи.

Соціальний працівник повинен домагатися особистого і професійного зростання. Соціальна робота була і залишається однією з найбільш важких професій. Процес надання допомоги людям, пов'язаний зі змінною середовищем, вимагає, щоб соціальний працівник перебував у гармонії зі світом. Неможливо бути чужим до клієнта і творчим працівником, взаємодіяти з широким колом клієнтів, маючи вузький, непрофесійний погляд на життя. Тому слід безперервно домагатися свого росту і розвитку і як особистості, і як професіонала. [1]

Соціальний працівник повинен усвідомлено застосовувати конкретні звання та навички в конкретній ситуації.

Соціальний працівник повинен постійно запитувати себе, які конкретні знання застосовні в даній ситуації, які почерпнуті із самого життя, в результаті практичних експериментів та отриманих вражень є цінними, тим не менш, слід ретельно шукати і освоювати найбільш прогресивні теоретичні новинки, спробувати і доступні для аналізу. Емпіричний базис програми соціального обслуговування має бути результатом ретельного планування на основі перевірених фактів, а не роботою наосліп, методом передчуттів, «проб і помилок». Соціальний працівник повинен також усвідомлювати, що віра клієнта є могутнім стимулом до дії. Для зміни себе або ситуації він повинен відчувати внутрішні ресурси, усвідомити роль власних цінностей в майбутній боротьбі. Соціальний працівник зобов'язаний сприймати клієнта як неповторну особистість. Повного знання про клієнта не може бути ніколи, це неможливо. Разом з тим, слід прагнути до того, щоб отримати знання, необхідні для надання допомоги. При цьому головним джерелом інформації служить сам клієнт. [4]

Будучи діяльністю з надання допомоги людям у вирішенні їх проблем, соціальна робота належить до гуманних професій. Подібно медицині, що має своєю метою позбавлення людей від хвороб або педагогіки, спрямованої на формування людської особистості, вона є практичним вираженням принципу гуманізму, згідно з яким вищою цінністю в суспільстві є людина. Гуманність є така моральна якість, що характеризує ставлення соціальних працівників до клієнтів.

Розглянута як моральна якість, гуманність випливає із сутності соціальної роботи, тобто є однією з її характеристик. Вона виступає в якості моральної вимоги, згідно з якою соціальні працівники повинні проявляти гуманне ставлення до своїх клієнтів. Гуманність соціальної роботи виявляється у різних формах, найбільш загальною з яких є альтруїзм. [5]

Альтруїзм - це моральна якість, що характеризує готовність людини пожертвувати своїми інтересами заради інших людей. Таким чином, він представляє собою пряму протилежність егоїзму. Незважаючи на значні розбіжності в питанні про виникнення альтруїзму, всі філософи були єдні в розумінні його сутності: слідуючи О. Конту, вони мали на увазі під ним характеристику дій, позбавлених себелюбства. Альтруїзм як риса характеру, що проявляється в поведінці людини, тобто сукупності скоєних ним дій, що мають моральне значення, необхідний насамперед, для представників тих професій, які так чи інакше пов'язані з допомогою людям.

Засновані на співчутті і довірі, відносини між соціальним працівником і його клієнтом найбільше схожі на дружбу. Як і дружба, вони є формою міжособистісних відносин, тобто спрямовані на встановлення особистих зв'язків між людьми. Дружба, однак, передбачає рівність сторін, тоді як відносини між соціальним працівником і його клієнтом нерівні. Дійсно, ці відносини припускають допомогу клієнтові з боку соціального працівника, але не навпаки. Довіряючи соціальному працівнику, клієнт переконаний, що йому допоможуть у вирішенні його проблем. Його переконаність у цьому є психологічним чинником, що впливає на ефективність соціальної роботи. [8]

Таким чином, людина, яка працює в соціальній сфері, повинна мати підґрунтя для освоєння всіх деталей професійної діяльності. В соціальній роботі, сфері яка займається працею з людьми, а саме допомогою, таким підґрунтям є саме моральність і всі якості, такі як, альтруїзм, гуманізм тощо. Не маючи бажання допомагати людям просто так, соціальний працівник фактично признає, що він є не фахівцем своєї справи.

Великий вплив на формування етики соціальної роботи справили праці видатних психологів К. Юнга, Е. Фромма, А. Адлера. К. Юнг зазначав, що на цінності фокусуються почуття. Цінності можуть включати в себе погляди на те, що є гарним і що є поганим, що є правильним і що є неправильним, які протиставлені намаганням мислення діяти відповідно до логічних критеріїв. Почуття ставить запитання: "Наскільки це є цінним?" [10]

За А. Адлером особистість виробляє власну життєву мету, використовуючи її як орієнтир. На неї впливають особистісний досвід, цінності, нахили, особистісні якості людини. Життєві орієнтири визначають напрямок і кінцеву мету діяльності особистості, дають змогу сторонньому спостерігачу пояснити конкретні аспекти мислення індивіда і поведінки з погляду цих цілей. А. Адлер вказував, що риси особистості не є вроджені, вони виробляються незмінними як інтегральні частини цільової орієнтації людини. Наприклад, той, хто прагне до зверхності у стосунках з іншими за рахунок особистості влади, формує в собі різні, необхідні для досягнення цієї мети, властивості, такі, як честолюбство, заздрість, недовіру. Ключ до поведінки людини знаходиться у прихованих цілях, якими вона керується. За А. Адлером, формування життєвої мети, життєвого стилю і схеми аперцепції є творчим актом. Творча сила індивіда організує і спрямовує його реакцію на навколишній світ. Вчений вважав, що особистість - це і картина, і художник одночасно, і вона не є безвільним пішаком в руках зовнішніх сил, а сама формує себе. Почуття спільності, з яким людина сприймає справи інших людей, не просто заради досягнення власних цілей, але з інтересу до них, становить основу соціального інтересу. Будь-яка цінність людини визначається її ставленням до ближнього і тією частиною праці, яка необхідна для спільного життя. Завдяки своїй праці для інших людей, індивід стає важливою ланкою у великому ланцюгу, що єднає суспільство, пошкодження якого може призвести до порушень у суспільному житті. А. Адлер розглядав три важливі завдання, які стоять перед людиною: роботу, дружбу і кохання. [9]

Прибічники біхевіоризму вважали такі категорії, як свобода, автономна людина, гідність і творчість надуманими поясненнями поведінки людини. На думку Б.Ф. Скінера, натхненні заклики до спасіння світу, бажання людей бути благородними, толерантними, сповненими віри, готовими приймати правду, прагнути до вищих ідеалів, не відчувачи почуття ненависті до тих, хто перешкоджає цьому, повинні бути підкріплені конкретними діями і розумінням того, для чого вони можуть бути використані.

Е. Фромм систему цінностей розглядав як останню екзистенційну потребу особистості. Він писав, що особистість потребує певної маршрутною карти, системи поглядів і цінностей, що допомагають їй орієнтуватися у цьому світі, діяти цілеспрямовано і послідовно. Система цінностей дає змогу організувати велику кількість стимулів і подразників, з якими індивід стикається протягом життя. Кожна людина має власну філософію, тобто внутрішню упорядковану систему поглядів на світ, яка сприймається як життєва основа. Таким чином, якщо будь-які явища і події не вписуються у рамки цієї системи, вони трактуються як ненормальні, нерозумні, якщо ж навпаки, - вписуються, то розглядаються як прояв здорового глузду. [8]

У кожного народу, кожної культури формуються власні, унікальні уявлення про світ, людину, її життя, прагнення, світогляд тощо. Однак є те, що слугує об'єднуючим началом для більшості культур, - це певні етичні норми, правила, стандарти, звичаї соціального поведіння. Крім загальнолюдських цінностей, в основі яких - ставлення до людини, індивіда, особистості, соціальна робота як професія визначає професійні цінності на основі ставлення до клієнта; організації соціальної сфери; колег; професії "Соціальна робота". [7]

Професійні цінності соціальної роботи відображені в документі "Етика соціальної роботи: принципи і стандарти", який прийнято в Коломбо (Шрі-Ланка) на загальних зборах Міжнародної федерації соціальних працівників. Документ складається з двох частин: "Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи" і "Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників", в яких проголошуються етичні принципи і стандарти соціальних працівників стосовно клієнтів і колег. [6]

У "Міжнародній декларації етичних принципів соціальної роботи" проголошується, що кожна людина унікальна, потребує підходу до себе з позицій моралі; має право на свободу в задоволенні своїх власних потреб, не зачіпаючи права інших, і зобов'язана вносити свій вклад у підвищення добробуту суспільства. Кожне суспільство, незалежно від форми правління, має прагнути до забезпечення максимальних благ для своїх членів. [3]

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України - це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб. В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначено положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях. В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) у м. Коломбо (Шрі-Ланка). Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить:

етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі);

норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (основа професійної діяльності) [4].

Спеціалісти із соціальної роботи мають сприяти максимальній самостійності клієнтів у розв'язанні їхніх соціальних проблем та в діях у відповідних соціальних ситуаціях. Спеціалісти із соціальної роботи створюють доброзичливу атмосферу спілкування з клієнтом. Довіра до спеціаліста із соціальної роботи є необхідною умовою результативної соціальної діяльності.

Доступність послуг. Спеціалісти із соціальної роботи надають допомогу кожному, хто звертається до них за захистом, підтримкою, консультацією або порадою, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної чи расової приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів, сексуальної орієнтації.

Конфіденційність. Спеціалісти із соціальної роботи в будь-якій соціальній ситуації інформують клієнтів про те, як забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження в її дотриманні. Обов'язок спеціалістів із соціальної роботи - бути конфіденційними, що виключає можливість розголошення будь-яких відомостей про клієнтів за винятком тих випадків, коли це робиться з їхньої згоди чи в установленому законом порядку.

Дотримання норм професійної етики. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють формуванню та реалізації заходів соціальної політики, забезпеченню благополуччя

людини, спільноти, громади, несуть відповідальність за розвиток та дотримання професійних норм у розв'язанні практичних завдань соціальної роботи. [1]

Висновки. Вивчаючи велику кількість наукової літератури на цю тему. В кінці можна зробити ряд певних висновків.

Цінності - найважливіші компоненти людської культури поряд з нормами та ідеалами. Зі зміною історичних умов відбувалася трансформація ціннісних орієнтирів. Однак суспільне благо, справедливість, відповідальність, завжди були важливими домінантами філософського осмислення цивільних і політичних прав людини.

Філософські цінності соціальної роботи виявляються на різних рівнях і утворюють своєрідну систему, де реалізуються переконання і відносини, ідеали і прагнення, норми і практичні принципи взаємодії, етичні правила і професійні цінності.

Соціальна робота спрямована на надання допомоги, підтримки, захисту всіх людей, особливо «слабких» соціальних груп, що зазнають потребу в процесі своєї життєдіяльності. Тому, ґрунтуючись на гуманізмі і моральності, соціальна робота орієнтується на ключові елементи комплексу цінностей, що зберігаються з незначними змінами в ході всієї її історії - благополуччя людей, соціальна справедливість, гідність індивіда.

Важливими моральними якостями в соціальній роботі є гуманність, альтруїзм і співчуття.

Соціальний працівник повинен завжди дотримуватися етичного кодексу і дотримуватися принципів, що формують його особистість, його специфічний підхід до оволодіння професією і принципи, що стосуються його відносин з окремими людьми або групою.

Література

1. Гусейнов А.А. Етика: освітній ресурсний центр. Етична енциклопедія Словник з етики / Под ред. І.С. Кона - М., 1981. – с. 6
2. Етика: Енциклопедичний словник / За ред. Р.Г. Апресяна, А.А. Гусейнова. М.: Гардаріки, 2001 – с. 4
3. Етичні засади соціальної роботи. - В кн. «Теорія і методика соціальної роботи» (Короткий курс). М.: 2006 – с. 14
4. Курбатова В. І. Соціальна робота - Ростов н / Д.: «Фенікс», 1999 – с. 16
5. Медведєва Г. П. Етика соціальної роботи - М.: Владос, 1999 – с. 12
6. Павленок П. Д. Технології соціальної роботи в різних сферах життєдіяльності.- М.: «Дашков і К», 2006 – с. 25
7. Столяренко Л. Д., Миколаєва Л. С. Культурологія: 100 екзаменаційних відповідей.- М.: ІКЦ «Март», Ростов н / Д.: Видавничий центр «Март», 2005 – с. 12
8. Фірсов М. В. Теорія соціальної роботи.- М.: Владос, 2001 – с. 10
9. Холостова Є. А. Соціальна робота: теорія і практика. - М.: Инфра-М, 2003 – с. 26
10. Хоружий С.С. Криза класичної європейської етики в антропологічній перспективі // Етика науки. - М.: Іфра, 2007 – с. 8
11. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України (переглянута) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssm.kiev.ua/index.php/dopomoga/53-obitnucz.html>

Транслітерація

1. Guseinov AA Ethics: Educational Resource Center. Ethical Encyclopedia Ethics Dictionary / Ed. I.S. Kona - M., 1981. - p. 6

2. Ethics: Encyclopedic Dictionary / Ed. RG Apresyan, AA Huseynova M. : Gardariki, 2001 - p. 4
3. Ethical foundations of social work. - In the book. "Theory and Methods of Social Work" (Short Course). M. : 2006 - p. 14
4. Kurbatova V.I. Social work - Rostov n / a: "Phoenix", 1999 - p. 16
5. Medvedeva G.P. Ethics of social work - M. : Vlado, 1999 - p. 12
6. Pavlonok P. D. Technologies of social work in various spheres of life. - Moscow: "Dashkov and K", 2006 - p. 25
7. Stolyarenko L. D., Nikolayeva L. S. Culturology: 100 exam answers. - Moscow: ICC "Mart", Rostov n / A: Publishing Center "Mart", 2005 - p. 12
8. Firsov MV Theory of Social Work. - M. : Vlado, 2001 - p. 10
9. Holostova Ye.A. Social work: theory and practice. - M. : Infra-M, 2003 - p. 26
10. Horuzhy SS The crisis of classical European ethics in the anthropological perspective // Ethics of science. - Moscow: Iphra, 2007 - p. 8
11. The Ethics Code of Specialists on Social Work of Ukraine (revised) / [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.ssm.kiev.ua/index.php/dopomoga/53-obitnucz.html>

Bobovska A.V., Fedorova O.V.

PROFESSIONAL AND ETHICAL STANDARDS OF SOCIAL WORK

The article reveals such important concepts as the spiritual and moral qualities of a social worker and the definition of professional ethics. What role does the spiritual and moral qualities of a social worker play and the role of ethics in shaping a specialist in social work. Defining the professional values of social work and how they affect the work of a specialist.

Key words: *ethics; professional ethics; ethical code of social work; spiritual moral qualities; professional values of social work.*

Бобовська Анастасія Вікторівна – магістрант 2 курсу спеціальності «Соціальне забезпечення» (спеціалізація «Управління соціальним закладом») Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Северодонецьк;

Федорова Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Северодонецьк.

УДК 159.92

Богаєвська Н.М.

ПСИХОТЕРАПІЯ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАРКОЗАЛЕЖНИХ

В статті проаналізовано теоретичне дослідження динаміки особистісних змін в процесі психотерапії наркозалежних. Гармонізація особистісного розвитку розглядається як один з видів адаптації поведінки. Показано яку важливу роль цей вид психологічної допомоги займає під час лікування цієї патології. В широкому сенсі слова, залежність – це прагнення покладатись на когось або щось з метою отримання задоволення. Узагальнення різних підходів психологічної корекції та психотерапії дозволяє зробити висновок про необхідність проведення цих заходів з позиції системного підходу.

Ключові слова: *залежність, психологічна корекція, психотерапія, системний підхід, адаптація.*